

Οι υπέρμαχοι τοῦ ἁγίου Τάφου λοιπὸν διεμερίσαντο κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν βυζαντινὴν ἐπικρατείαν.

Μολοντοῦτο ὁ διαμερισμὸς οὐδὲ γενικὸς ὑπάρχει, οὐδὲ μόνιμος.

Γενικὸς δὲν εἶναι, ἐπειδὴ διάφοροι χῶραι τῆς ποτὲ βυζαντικῆς ἐπικρατείας ὑπακούουσιν εἰς Δεσπότας ἑλληνικῆς καὶ ὀρθοδόξου δυναστείας, ἀπογόνους, ἢ ἐξ ἀγχιστείας συγγενεῖς τοῖς Κομνηναῖς, ὡς ἡ Ἠπειρος, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Βιθυνία, καὶ ἕτεραι τινες σποράδην ἐπαρχίαι μικραὶ, αἵτινες ἀλεπαλλήλως ἐγείρονται εἰς αὐτονομίαν, ἢ ἐνίοτε νικώμεναι καθυποτάσσονται. — Δὲν εἶναι μόνιμος, διότι οἱ Γραικοὶ, ἐμμείναντες καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λατινικῆς κατακτήσεως εἰς ἀντίστασιν ἀδιάκοπον, ἀμφισβητοῦσι, καὶ πολλάκις ἀναλαμβάνουσι τὰς ἑδρας καὶ τὰ φρούρια τῶν ἡγεμονικῶν τιμαρίων, τηροῦντες οὕτω τοὺς μὲν φράγκους εἰς ἀκατάπαυστον ἀνησυχίαν, ἑαυτοὺς δὲ εἰς πλεμικὴν ἄσκησιν.

Οἱ Γραικοὶ, ἐξοικονομούμενοι τὸν καιρὸν, καὶ περιμένοντες τὴν ἀρμοδίαν στιγμὴν ἵνα ἐπιφέρωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸ θανατηφόρον κτύπημα, εἶχον βέβαιον κέρδος· οἱ δὲ ψευδοσταυροφόροι, διαιρούμενοι καὶ ὑποδιαιρούμενοι κατὰ τὸ παρ' αὐτῶν εἰσαχθὲν φρουδαλικὸν σύστημα εἰς ἄπειρα τεμάχια, καὶ ἐπὶ γῆς ὑποκάτω τῆς ὁποίας ὑπεβρυχῶντο τῆς προσεχοῦς ἐκρήξεως αἱ βρονταί, ὠδεύον αὐτομάτως καὶ ἀνεπαισθητῶς πρὸς τὸ τέρμα τοῦ σκανδαλώδους καὶ φιλαρπάγου των δράματος.

ΠΖ΄.

Εἰσαγωγή τῶν Σταυροφορικῶν Νόμων.

Περαιωθέντος τοῦ διαμερισμοῦ τῆς ἐπικρατείας, οἱ κατακτηταὶ φροντίζουσι νὰ στερεώσωσι τὴν ἐξουσίαν των μὲ τὴν καθιέρωσιν ἐπιτηδείας καὶ ἀρμοδιωτέρας πρὸς τὰ ἔθη των καὶ τὰ σχέδιά των νομοθεσίας.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Βαλδουίνος ἐπὶ τῷ δε τῷ σκοπῷ πέμπει πρεσβείαν πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν λατίνον Πατριάρχην τῆς Παλαιστίνης, αἰτούμενος ἔν ἀντίγραφον τῆς ἐκεῖ ἐπικρατούσης

νομοθεσίας, ἤγουν τῶν Κοστονομίων καὶ τῶν Ἀσιζῶν τῆς Δύσεως, λέγων αὐτοῖς, ὅτι αὐθιχὸς νὰ διοργανώσῃ in bono pinto et in bono stado τὸ Ἰμπερίον τῆς Ῥωμανίας, τὸ ὁποῖον γέμει ἀνθρώπων πείνης γενεᾶς, de pluxor generation de zente, καὶ μάλιστα ἀνθρώπων μὴ ὑποτασσομένων εἰς τὸν Πάπαν à la laz de Roma, διὸ κρίνει εὐλογον καὶ ἐπωφελὲς νὰ κηρύξῃ νόμον τῆς κατακτῆσεως αὐτὸν τὸν ἤδη ἐπικρατοῦντα ἐν Ἰερουσαλήμ, ὅπως οἱ ἐγκάτοικοι συμμορφούμενοι ταχύτερον μὲ τὰ ἤθη τῶν Γάλλων, συζευχθῶσιν εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν μετὰ τῶν Δυτικῶν Οὐρσκέας δεσμόν.

Τὸ βιβλίον λοιπὸν τῆς Κογγήσεως, κατὰ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐποχῆς, ἄλλο τι δὲν εἶναι πᾶρεξ ὁ φευδαλικὸς τῆς Γαλλίας Κώδῆξ, ὁ ἀποσταλεὶς ἐξ Ἰερουσαλήμ, καὶ κατ' ὀλίγον τι μόνον τετροπολογημένος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του ἐπὶ τὰς διαφόρους μικρὰς ἡγεμονίας, αἵτινες τῇ δε κᾶκεισε τὸν παρεδέχθησαν.

Ἐνῶ δὲ ὁ κώδῆξ τῶν Ἀσιζῶν ἠτοιμάζετο διὰ νὰ εἰσαχθῇ, ἕτεραι ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος προσετίθεντο βαθμηδὸν ὑπὸ τὴν Γαλλοβυζαντινὴν Ἀυτοκρατορίαν.

Μετὰ πολλὴν καὶ ἡρωικὴν ἀντίστασιν, καθ' ἣν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρείων καὶ στρατηγικῶν Ἰωάννου Λσάνου καὶ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ, καὶ Λέοντος Σγουροῦ διαλαμπρύνονται, ἡ Πελοπόννησος πίπτει καὶ αὐτὴ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τυχοδιωκτῶν τινῶν σταυροφόρων, οἵτινες, μαθόντες εἰς Συρίαν τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, καὶ συνοπλισθέντες, ἤλθον νὰ πολιορκήσωσι τὰς ὀχυρωτέρας πόλεις τῆς.

Ἡ ἱστορία τῆς Πελοποννήσου κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν εἶναι περισπούδαστος καὶ, ὑπὸ τὴν ἐποψίν τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ἀνεγεννήσεως, ἐπικὴ καὶ δραματικὴ καὶ ἐνθουσιαστικὴ. Ἡ Πελοπόννησος, ὡς ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἂς ἐγείρει, καὶ τὴν αὐτονομίαν ἣν ἐτήρησεν ἄχρι τοῦδε, καὶ τὰς ἀνδρείας φυλάς αἵτινες κατοικοῦσιν αὐτὴν, γίνεται καρδία τοῦ γένους, παλαιάστρα ἐφ' ἧς ἔρχονται ν' συναγωνισθῶσι καὶ νὰ ζητήσωσιν ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἔχι μόνον πάντες οἱ τῶν γειτνισζουσῶν ἐπαρχιῶν γεν-

ναίοι πολεμήτορες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας αὐτοπροσώπως. Εὐχῆς ἔργον ἦτον ἐάν τις ὁμογενὴς ἐπικραβάνετο τῆςδε τῆς ἱστοριογραφίας· διότι οἱ δυτικοὶ, ἰδόντες τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ σταυροφορικὴν μόνον ὄψιν, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ ἑλληνικὴν συγχρόνως, παρεμύρφωσαν ἐλασινῶς τὰ γεγονότα, ἢ δὲ ἱστορία ὑπὸ τὸν κάλαμὸν των ἔχασε τὴν φυσικὴν τῆς ἀλήθειαν.

Ἄντι τοῦ νὰ μεταγλωττίζωμεν γαλλικὰ μυθιστορήματα, ἢ νὰ γράφωμεν ποιητικοὺς βραχυβίους στίχους, δὲν εἶναι καλῆτερον ν' ἀποκαλύπτωμεν ἐν πρὸς ἐν ταῦτα τὰ ἀθάνατα ἱστορήματα καὶ ποιήματα τῆς ἐθνικῆς λαμπρότητός μας; Δὲν εἶναι προτιμώτερον τὸ νὰ αὐξάνωμεν τὰ κάλλη καὶ τὸν λαμπρυσμὸν τῆς ἐθνικῆς περιουσίας ἡμῶν, νὰ ζωογονῶμεν καὶ ἀνασαινώμεν ἡμέραν πρὸ ἡμέραν τοὺς λεληθαρηγκότες αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς μας, συγγράφοντες ποίησιν καὶ ἱστορίαν μὴ δεσμευομένας ὑπὸ συλλαβικῶν δεσμῶν, οὐδὲ τρεφομένας καὶ περισρεφομένας μονοτόνως ἐντὸς μεираκειώδους τινὸς ὁμοιοκαταληκτικῆς ἀρμονίας, ὡς πτηνὸν ἐντὸς κλωβοῦ, ἀλλ' ἀναπτερουμένας ἀδυσμεύτους καὶ ἐλευθέρους τοσοῦτον, ὅσον εἶναι ἐλευθέρα ἡ τοῦ Ἑλληνος ψυχὴ· ποίησιν καὶ ἱστορίαν ποριζομένας τὰς σοβαρὰς ἀρμονίας των εἰς τὴν ἀπέραντον σφαιραν τῆς Πανελληνίου μελωδίας;

— Κυριευθείσης λοιπὸν καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἢ τοῦλάχιστον ἀποκατασταθέντων τῶν Σταυροφόρων ἐκεῖ, ὁ Βιλλαρδουίνος ἀνεψιὸς τοῦ ἱστοριογράφου καὶ στρατηγοῦ τῆς κατακτήσεως ἐνεισάγει τὸ κώδικα τῶν *Λοίλων*, ὅστις καλεῖται *Κώδικξ τῆς Ῥωμανίας*.

Ὁ κώδικξ οὗτος δὲν ρυθμίζει ὅμως τὰ συμφέροντα, δὲν συμβιβάζει τὰ δικκιώματα τοῦ κατακτηθέντος Πελοποννησιακοῦ λαοῦ· δὲν ρυθμίζει αὐτὰ εἰμὴ ἐμμέσως, πλαγίως, καὶ κατὰ τοσοῦτον μόνον, καθ' ὅσον οἱ πρίγκιπες, οἱ τοπάρχαι, οἱ ὑποτελεῖς, καὶ οἱ δώσαντες τὴν ὀρκοπιστίαν ἦσαν εἰς σχέσιν μετὰ τῶν δούλων ὑπηκόων. Διατί δὲ τοῦτο; διότι ὁ Κώδικξ μᾶλλον ἢ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, εἰσῆχθη πρὸς ἴδιον συμφέρον τῶν

κυρίων. Ὁ Κώδικς ἔλαβε πρὸς ὀφθαλμῶν τοῦς τιμαριωτῆρας, καὶ παρεῖλε τοῦς δούλους, οἵτινες, ὅντες Ἕλληνας, ἐχωρίσθησαν τοιοῦτοτρόπως ὑπὲρ αὐτῆς τῆς νομοθεσίας τῶν Γάλλων δεσποτῶν, καὶ ἀείποτε διέμεινον πρὸς τοὺτους ἀσχετοί. Διὰ τοῦτο ἡ δουλικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ, καθ' ὅλα τὰ μέρη οὗρου εἰσεχώρησεν ἡ κατάκτησις, ἐμπόδισε τὰς φεουδαλικὰς διατάξεις τῆς Δύσεως νὰ παρεισφορήσωσιν εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς Ἰθαγενεοῦς κοινωνίας, καὶ οὕτω νὰ δηλητηριασθῇ ἡ πρὸς τὴν ἰσότητά βέπουσα φύσις τῶν Ἐγκατοίκων ὑπὸ τοῦ μιάσματος τῆς τιμαριωτικῆς ἀνισότητος. Καὶ ἐὰν δὲν ἐχορήγησαν ἡγεμονίας οἱ Αὐτικοὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς, ἡ σημαντικὰ δικαιώματα ὑποτελείας· ἐὰν οἱ Γραικοὶ δὲν συνεμέλεξαν ἐξουσίας καὶ προνομίων, ὡς πάντες οἱ ἀδιακόπως ἐργόμενοι ἀπὸ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας καὶ Παλαιστίνης ἐσπέριοι ξένοι, ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἔδωκαν, κατὰ τὴν ἱπποτικὴν ἐθιμοταξίαν, ὑπόσχεσιν αἰωνίας ἀφοσιώσεως καὶ πιστὰ ἀνδραποδώδους ὑποκλίσεως πρὸς τοὺς κυρίους, οὐδ' ἔκλινον τὸ γόνυ εἰς ἄλλοεθνεῖς, ὡς οἱ λοιποὶ περαδεχθέντες τὸν φεουδαλισμὸν εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ναι μὲν ἐκόντες ἄκοντες ὤμοσαν ἐνίοτε τὴν ὑποταγὴν, ἀλλ' ὤμοσαν ὡς ὁ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτισθεὶς ἀρκίζεται νὰ μὴ δραπετεύσῃ· ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ἕρκυς πολὺ διαφέρει τοῦ φεουδαλικοῦ, ὅστις, ὡν ἀπόρροια ὀλοκλήρου κοινωνικοῦ συστήματος, δὲν δεσμεύει τὴν συνείδησιν ἐνὸς μόνου ἀτόμου, ἡ δὴ, ἡ δέκα, ἡ ἑκατὸν ἀτόμων, ἀλλὰ συνάπτει εἰς τὸν αὐτὸν δεσμὸν σύμπαν τὴ σώμα μιᾶς κοινωνίας.

Ὁ ἀριστοκρατικὸς οὗτος κώδικς ὀνομάζει *χωριώτας*, ἀγροίκους (*villains*) τοὺς ἰδιώτας Ἕλληνας, τοῦτέστι τὴν τάξιν τῶν αὐτοχθόνων ἑτεροδόξων, τὴν οὐσιώδη μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ, δίδει δὲ ἐξουσίαν εἰς πάντα τιμαριωτῆρα, ἢ ἀπλοῦν ὑπότιλῃ νὰ δικάζῃ ἀνεκκλήτως τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀγροίκων τοῦ. Ὁ *ῥωμαιοῦς ἀγροίκος* δὲν ἠμπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ κατὰ τινος ὑποτελοῦς κυρίου, ἐὰν πρόκειται περὶ ἀποτομῆς μέλους τινοῦ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ἄκληρος, κληρονομεῖ αὐτὸν ὁ κῆρις τοῦ. Ἐὰν τις τιμαριωτῆρας ἔλεγε πρὸς τινὰ *ὑποχελσιον* (ἡ λέξις ἐσώθη εἰς τὴν

σημασίαν χωριάτης) «σὲ προστάζω νὰ κάμης τό δε ἐν ὀνόματι τοῦ Πρίγκιπος», ὁ ὑποχέριος ὤφειλε νὰ ὑπακούσῃ ἐπὶ προστίμῳ ἑκατὸν ὑπερπέρων. — ἔχομεν Ἑλλήνων παραδείγματα, οἵτινες πολλάκις ἐπλήρωσαν τὰ ὑπέρπερα, καὶ δὲν ὑπήκουσαν· ἐὰν δὲ πένητες, παρουσιάσθησαν ἐκουσίως εἰς τὴν φυλακὴν.

Παρακτὸς δὲ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου Κώδικος, συνετάχθη καὶ ἕτερος Κώδιξ κατώτερος διὰ τὴν *Αὐλὴν τῆς Βουργεζίας*. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ νόμος τῶν Γραικῶν, τῶν ἰδιωτῶν, τῶν ἀγροίκων, ὅθεν ἐπεκλήθη καὶ *Code de la bourgeoisie*, πρὸς διαστολὴν τοῦ *Νόμου τῆς Κουγγέστης*, τοῦ ρυθμιζόντος τὸ εἰσαχθὲν φεουδαλικὸν σύστημα, καὶ ἀναφερομένου πρὸς τοὺς Τιμαριούχους. Ὁ νόμος οὗτος μετεφράσθη εἰς τὴν νεοελληνικὴν, καὶ εἶναι μνημεῖον περιέργου τῆς τότε καθομιλουμένης γλώσσης.

Ἄλλ' οὐδὲ εἰς τοῦτον τὸν κώδικα ἄς μὴ ζητήσωμεν βίτικὴν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων μετάπλασιν. Κανονίζονται μὲν τὰ ὑλικώτερα τῆς γραικικῆς κοινωνίας συμφέροντα, αἱ μεταξὺ ἰδιωτῶν σχέσεις, ἀλλ' ὁ ὄργανισμὸς τῶν πόλεων, τὰ πρόνυμια τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων μένουσιν ἀνέπαφα, ἢ ἐὰν περὶ τούτων γίνεται τις μνεῖα, ῥητῶς ὁ νομοθέτης ὀρίζει καθηναγκασμένους τὴν τῶν ἐλληνικῶν καθεστώτων συντήρησιν.

Ἐπομένως οὐδὲ ὁ Κώδιξ τῶν *Ἀσιζων*, οὐδὲ ὁ Κώδιξ τῆς *Βουργεζίας* δὲν προσέβαλον σπουδαίως τὴν ἐθνικότητα τῶν αὐτοχθόνων, διότι ὁ μὲν ἐρύθμισεν ἀπλῶς τὴν ἀρτιούστατον τῶν νεηλῶδων *Ἰπποτῶν* φεουδαλικὴν κυριότητα, ὁ δὲ μόνον ἀκροθιγῶς ἤφθη τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Λέγομεν δὲ τὴν ἐθνικότητα τῶν αὐτοχθόνων, καθότι, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς λατινικῆς κατακτήσεως, ἐθνικότης ἄλλο τι δὲν ἐσήμαινεν, ἐὰν καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ὑπῆρχε κοινὴ, πάρεξ δόγματος θρησκευτικοῦ ἀπεραιώτητα καὶ ἔμφυτον ἀνεξαρτησίας αἶσθημα, τὸ μὲν πρῶτον γεγραμμένον εἰς τὸ τῆς Νικαίας σύμβολον, καὶ φρουρούμενον ἀδιαφθέρως ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐθνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ, βαθείως ἐγκεχαρραγμένον εἰς πᾶσαν εὐσεβοῦς καρδίαν.

III'

Αποτυχία τοῦ εἰσαχθέντος Φεουδαλισμοῦ.

Ὁ ὑπὸ τῶν Γ' ἄλλων οὖν εἰσαχθεὶς Φεουδαλισμὸς ἀπέτυχε πλη-
ρίστατα καὶ κατ' ἀνάγκην ὤφειλε ν' ἀποτύχῃ διὰ τοὺς ἀνωτέ-
ρω λόγους.

Οἱ βάρβαροι οἵτινες πρῶτοι εἰσηγάγον αὐτὸν ἐν Εὐρώπῃ ἦσαν
συναθροίσματα πολεμικῶν λαῶν, μᾶλλον ἢ ἔθνη συστηματο-
ποιημένα· λαοί, ἀνευ παρελθόντος, καὶ ἱστορίας, καὶ παραδό-
σεων, ἕκαστον ἄτομον τῶν ὁποίων ἀπετέλει κατὰ μόνας μικρὸν
τινα κόσμον, καὶ μικράν τινα ἐθνικότητα ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαρ-
θαρικῆς συγχύσεως καὶ γενικῆς ἀσυνταξίας. — Γέννημα λοιπὸν
ταύτοχρόνως τῆς γενικῆς τῶν βαρβάρων ἐκείνων ἀραθρίας, καὶ
τῆς παντὸς ἐκάστου ἀτομικῆς ἀποκλιθεῖσας, ὁ φεουδαλισμὸς
ἀντέβαινε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἥτις, ἀν-
τιστρόφως τῆς βαρβαρικῆς τῆς προβαίνουσας ἀπὸ τῆς ἀτομικό-
τητος πρὸς τὴν ἐθνικότητα, προέβαινε ἀπὸ τῆς ἐθνικότητος
πρὸς τὴν ἀτομικότητα καὶ καθυπέταττεν ὅλας τὰς ἰδιότητας
καὶ τὰ προσόντα ταύτης εἰς τὸν ἐθνικὸν κανόνα, εἰς τὸν νόμον
τῆς καθολικεύσεως, ποιοῦσα τὸν ἐθνισμὸν ἐστὶν καὶ κέντρον τῆς
κοινωνικῆς ὑπάρξεως.

Ἐν τῷ Ἑ. Ἑλληνισμῷ, τὸ ἔθνος, ἄθροισμα φῶτων, παραδόσεων,
ἀνεξιτήλων μνημονευμάτων, θρησκείας, πίστεως, ἀμοιβαίας ἐν ᾧ ῥα
κινδύνου ἀφοσιώσεως, ἀμοιβαίας αὐταπαρνήσεως, ἰσῆς καὶ κοινῆς
πολιτείας, καταβαίνει, ὡς καὶ πολλάκις ἐφημεν, ἀπὸ τῆς γενικό-
τητος πρὸς τὴν μερικότητα, ὃν μάλιστα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ γενικό-
της. Τοῦναντίον ἐν τῷ βαρβαρισμῷ, ἢ καὶ τῷ παραδεχθέντι αὐτὸν
δυτικισμῷ· τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ εἶναι ἡ ἀφετηρία, τὸ κίνητρον,
τὸ ὀρμητήριον πάσης κοινωνικῆς πράξεως, εἶναι τὸ πᾶν· καὶ ἄν-
θρωπος, καὶ πατρις, καὶ ἀνθρωπότης, καὶ πίστις, καὶ ἀρετὴ,
ἐντεῦθεν ὀρμῶσι, καὶ ἐνταῦθα ἐπιστρέφουσιν. Ὅ,τι δ' ἐθνισμῶς
εἶναι διὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων γενεάν, εἶναι δ' ἀτομισμῶς διὰ
τὴν ἐσπερίαν μεσαιωνικὴν· σύνταγμα δηλ. μεταξύ ἀτόμου καὶ
ἀτόμου· ἀμοιβαίον σύνταγμα καὶ ἐλευθερίας, καὶ πίστεως, καὶ

συμπολιτεύσεως· κέντρον ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ παρελθόν, καὶ ἐνεσῶς, καὶ μέλλον· συνθήκη κοινωνικῆ, κανονίζουσα μὲν τὴν ἱεραρχίαν τῶν ποικίλων ἀτομικότητων, αἰτινες ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους φυλάς, καὶ δὲν συνηρμολογήθησαν ἔτι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν θρησκείας δεσμὸν, καθιερούσα δὲ τὸν πολιτικὸν βίον αὐτῶν διὰ σειρᾶς τινος ἀμοιβαίων καὶ ἀλεπαλλήλων ἐξαρτήσεων καὶ ἀνεξαρτησιῶν.

Αὐτὴ δὲ ἡ λέξις Φεουδαλισμὸς ἐξηγεῖ τὴν ιδέαν, ὅτι τὸ κοινωνικὸν ἐκεῖνο σύστημα ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας καὶ κοσμικῆς πίστεως ἐστηρίζετο· κοσμικῆς, κατὰ διαστολὴν τῆς θείας, ἥτις καὶ μόνη πίστις ἀληθῶς ἐστὶ. Διότι Φέουδον τί σημαίνει; ὡς ἔγγιστα ἔμπιστορ. Φέουδον εἶναι τὸ τιμαριωτικὸν κληροδότημα, δι' οὗ τὸ ἄτομον, μεταβαίνειν ἀπὸ τοῦ κτηνώδους ἐγὼ πρὸς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐξωτερικεύσεως, ἐποίει τὴν μερίδα τῆς γῆς τοῦ μικρὰν πατρίδα, μικρὰν ἐπικράτειαν, μικρὸν κόσμον, ἐπικράτειαν ἔχουσαν ὅλα καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ χαρακτηρίσματα τὰ ὅποια διακρίνουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν κοινὴν γῆν, τὸ ἔθνος.

Ὁ Φεουδαλισμὸς λοιπὸν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ἦτον ἀρχικῆς ἀτελείας, κοινωνικῆς ἀνισότητος ἀπόρροια, καρπὸς βαρβαρικῆς ἀγεθρίας καὶ ἀνωτατορησίας, προφανῆς τῆς ἐθνικότητος διαμελισμὸς εἰς πλείστας ἀλληλενδέτους ἱεραρχικὰς μερίδας, καὶ ὑποδούλους τύτης τῆς ἐθνικότητος εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ τύχη τῆς γῆς καὶ ἡ ταύτης διανομὴ προσδιώριζον τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐνέργειαν, τὸ αἶσθημα τοῦ ἀτόμου, ἐπομένως τὴν τύχην τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ ἔθνους, ὅθεν καὶ προσδιώριζον καὶ ἐπηρέαζον τὴν ἱστορίαν τοῦ συνόλου μεσαιωνικοῦ εὐρωπαϊσμοῦ.

Σύνδεσμος ἄρα τῶν ἀλληλενδέτων τούτων μικροεθνικοτήτων, τῶν συγκαθιστανουσῶν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κοινωνικοῦ οἰκονομῆματος, ἦτον ἡ ἀμοιβαία πίστις, ἡ τοῦ ὑποτελοῦς δηλ. πρὸς τὸν ἀνώτερον πλήρης ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάργνησις τῆς ἀτομικότητος ὅχι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἀγαθῷ τοῦ δεσπότη καὶ κυρίου· ἦτο μὲ ἀλλὰς λέξεις ἡ δουλοπρεπὴς ἐκείνη ἀρετὴ τῶν βαρβα-

ρικῶν τῆς Δύσεως αἰῶνων, τὴν ὁποίαν ἐνθέρμως οἱ μυθιστοριογράφοι τῶν Ἑσπερίων ἐκθειάζοντες ζωγραφίζουσι μὲ χρώματα ποιητικά, οἱ δὲ τότε Ἰσπανοὶ ἐκάλουν, εἶδος πωλῆσεως τῆς ἰδίας ἀτομικότητος, καὶ ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως καὶ ἐνεργείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνωτέρων. — Περὶ ταύτην ἐστρέφετο τὴν ἱεραρχικὴν ψυχεμπορίαν σύμπαν τὸ φεουδαλικὸν πολίτευμα.

Ἡ ὑπόκλισις ἐβεβαιούτο καὶ ἐξησφαλιζέτο μεθ' ὄρκου.

Ἡ δὲ ὄρκοπιστία συνέδδει τὰ μέλη πρὸς ἀλλήλα, διακρινίζουσα τὴν βαθμολογικὴν ὑποταγὴν. Ἰμνυεν ὁ Πιρίγκιψ πρὸς τὸν Λυτοκράτορα· ὠμυον οἱ Τοπάρχαι (Barons) πρὸς τὸν Πιρίγκιπα· ὠμυον οἱ ὑποτελεῖς πρὸς τὸν Τοπάρχην. — Μετὰ δὲ τὸν ὄρκον, εἶπετο ἡ τῆς ὑποκλίσεως τελετή.

Ἰδοὺ πῶς ἐδίδον οἱ ὑποτελεῖς τὴν ὑπόκλισιν.

Ὁ ὑποτελὴς (lige) ἐκτείνει τὰς χεῖρας συνηνωμένας, καὶ θέτει αὐτὰς ἐντὸς τῶν χειρῶν τοῦ κυρίου του, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι γνωρίζει ἑαυτὸν ὑποτελεῖ. Εἶτα ὁμνύει νὰ δουλεύσῃ (servir) τὸν κύριόν του κατὰ παντὸς ἀνθρώπου δυναμένου νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ (rounani vinge ei mourir)· νὰ φρουρῇ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ τῆς συμβίας του, τῶν τέκνων του, προσέτι δὲ τὴν τιμὴν, καὶ τὰ ἀγροπύργια αὐτοῦ (châteaux). Ὁ δὲ Κύριος ἀποκρίνεται, ὅτι δέχεται τὴν ὄρκοπιστίαν τῆς ὑποτελείας, καὶ ὑπόσχεται νὰ φυλάξῃ τοῦ ὑποτελοῦς τὰ δικαιώματα. Μετὰ ταῦτα τὸν ἀσπάζεται, καὶ τὸν ρεθεσιζέει (renóit) μὲ τὸν πῖλον τῆς δουλείας, μὲ τὴν χειρίδα, ἢ μὲ ὅ,τι ἄλλο κατάλληλον. — Ἀπαιτοῦνται δύο μάρτυρες.

Τοιοῦτο ἐν συντόμῳ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ εἰσχυθέντος φεουδαλισμοῦ.

Νῦν δ' ἐρωτῶμεν, πῶς ἠδύναντο οἱ τότε Γραικοὶ νὰ παραδεχθῶσι σύστημα τοιοῦτο, χωρὶς νὰ παραβῶσι τοὺς νόμους τῆς φύσεώς των, χωρὶς νὰ ἀθετήσωσιν ὅλας συγχρόνως τὰς παραδόσεις των, χωρὶς ν' ἀρνηθῶσιν ἐν ἀκαρεὶ τὰς ὁποίας εἶχον παρ' αὐτοῖς οἱ αἰῶνες καθιερώσει ἰδίως περὶ πίστεως, περὶ ἀτομικῆς

και εθνικῆς ελευθερίας, περὶ πατρίδος, περὶ ἀνθρωπότητος;

Ἡ πίστις αὐτῆ τῶν ἐσπερίων ἦτον ἀπλῶς ἀνθρωπίνη, καθὼς ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπον ἀποτεινομένη, και σχέσεις μόνον ἀνθρωπίνους κανονίζουσα· κρίκος συνάπτων ἄτομον μετὰ ἀτόμου, και ἐπυξάνων τὴν ἤδη οὐ μακρὰν ἄλυσον τῆς ἀνθρωπίνης ἀνισότητος. Ἀλλ' ἡ πίστις τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς ἦτο πίστις ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρωπότητα, και ἀπὸ ταύτης πρὸς Θεὸν ἀναπεμπομένη· πίστις θεοθεν καταβαίνουσα, και πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφουσα· πίστις ἐνοῦσα τοὺς ἀνθρώπους, ἐνοῦσα τὸν πλησίον μετὰ τοῦ πλησίον ὄχι δι' ὄρκων δουλοπρεπῶν, ἀλλὰ πρῶτον διὰ τινος ἐμφίτου βροπῆς, και δεύτερον διὰ τῆς συναπτικῆς δυνάμεως τοῦ Εὐαγγελίου· πίστις ἀνόρκως συνδέουσα και ταυτίζουσα τὰ μέλη τῆς πολιτείας εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἀφηρημένην ἰδέαν, πίστις, τέλος, εἰς ἣν ἀπεθησαυρίζοντο πάντα τὰ ἀγαθὰ, και πάντα συναπεδίδοντο τὰ συμφέροντα. — Ἴνα μὴ μακρολογῶμεν, ἡ πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο πίστις ὄντως Χριστιανικῆ, ὅθεν ἀληθῶς καθολικῆ, και ιστορικῆ και ἐθνικῆ, ἐνῶ ἡ τῶν ἐσπερίων ἦτο πίστις γηίνη, φύσεως και καταγωγῆς βαρβαρικῆς.

Ἐνώπιον τῆς αὐθεντίας τῆς φύσεως και τῆς τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδεμίαν ἀξίαν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἡ γῆ, και ἡ διανομὴ αὐτῆς. Οὐδεμίαν ἀσφάλειαν ἠδύνατο νὰ παρέξῃ ὁ ὄρκος, εἰάν και κατὰ τύχην ἐδίδετο.

Ὁ ὄρκος διὰ τοὺς ἐσπερίους ἦτον αὐτὴ τῆς θεότητος ἡ σφραγίς, καθότι χωρὶς αὐτοῦ τὰ πάντα ἀνετρέποντο. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ φρουδαλικὴ ὀρκοπιστία, παρεκτὸς ὅτι ἀντέκειτο εἰς τὰς βροπὰς τῆς φυλῆς, ἀλλὰ παρεβίαζε και αὐτὰς τὰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο, ὅσοι ἐδίδον τὰ πιστὰ τῆς ὀποτελείας (και ἦσαν ὀλίγοι), ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν και συνορθοδόξων ὡς ἀρνησιπάτριδες, ὡς παραβάται, προδόται, καταπατηταὶ πατρίδος και πίστεως. Οὗτοι ἐχωρίζοντο, εἰάν ὄχι πολιτικῶς, ἐνεκα τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ τουλάχιστον ἠθικῶς, και ἐνίοτε ἐκκλησιαστικῶς τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ τότε μόνον ἀνελάμβανον τὴν εὐνοίαν τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, ὅταν

ὀπίσχοντο νὰ μὴ μείνωσιν εἰς τοὺς Φράγγους πιστοὶ διὰ τὸν βιατῆριον καὶ ἀνίσχυρον ὄρκον ὃν ἔδωκαν, ἀλλὰ μάλιστα ὑπὸ τῆς τοῦ ὄρκου ἐγγυήσεως ὠφελούμενοι νὰ ὑπηρετήσωσι δραστηριώτερον τὸ κοινὸν ἔθνος, πράγμα τὸ ὁποῖον σχεδὸν πάντοτε συνέβαινε, διότι καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων παρελάμβανον οἱ Γραικοὶ τὴν ἄδειαν τοῦ παραβιάσαι, τυχούσης ἀνάγκης, τοὺς παρανόμους καὶ ἀφυσικοὺς δοθέντας ὄρκους των.

Αὕτη δὲ ἡ διαγωγή, τὴν ὁποῖαν ἀρκοῦντως ἐξηγοῦσιν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, ἡ διαγωγή αὕτη τῶν ὑποτελῶν γραικῶν συνέβαλεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν κακὴν ἰδέαν, ἣν ἐξέλαβον οἱ ἑσπέριοι περὶ τῆς γραικικῆς πίστεως.

Ἡ γραικικὴ ὀλιγοπιστία, μετὰ τὰς Σταυροφορίας μάλιστα, ἐγένετο παρ' αὐτοῖς παροιμιακὴ. — Τόσον τὸ καλῆτερον! Στέφανος ἔγκωμιου, πιστὸν ἀθανασίας! Τὴν ἐθνοσωτήριον ὀλιγοπιστίαν ταύτην ἡμεῖς ἐξηγοῦντες διὰ τοῦ ιστοριονομικοῦ Ἑλληνισμοῦ, συγχαίρομεν τοὺς πατέρας μας. Γραικός, ὅστις ὁμνύει πιστὴν ὑπηρεσίαν καὶ εὐκρινῆ ὑποταγὴν πρὸς θυνάστην ξένον, ἀσήμαντον ἐν οὗτος ἐξηγουεῖσμένος ἢ βάρβαρος ὀνομάζεται, δυοῖν θάτερον, ἢ Γραικός δὲν εἶναι τὴν καταγωγὴν, ἀν καὶ Γραικός ψευδεπιγράφεται, ἢ εἶναι προδότης, ἀξίος νὰ δακτυλοδεικτεῖται καὶ ὑπὸ νηπίων. Ἀνδραποδώδης ὑπόσχεσις ἐμπιστοσύνης ἀποβαπτίζει τὸν καθαρώτερον Ἕλληνα, καὶ ἀπογυμνοῖ αὐτὸν πάσης ἐθνικῆς ὑπολήψεως. Ἀνάθεμα τρίς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς παντὸς φιλανδραπόδου, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν τέκνων αὐτοῦ!

Ἐλεγον οἱ Λατῖνοι, *græca fides, mala fides*, νομίζοντες ὅτι τοιοῦτοτρόπως μὴς καθυβρίζουσιν. Εὐγνωμονοῦμεν αὐτοῖς, ὅτι παραμορφώσαντες τὴν ἱστορίαν μας, ἔσωσαν τοῦλάχιστον διὰ ἀγαθωσύνην τὴν δε τὴν μνήμην τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐσταθείας. Ὁ Θεὸς τῆς ἐθνικότητος εἶναι ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός· αὐτὸν δὲ ἡμεῖς ἐπροσκυνήσαμεν, καὶ αὐτῷ μόνῳ προσπίπτωμεν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, ἐπειδὴ οὗτος μόνος ἐστὶ παροχεὺς ἐλευθερίας καὶ οὗτος μόνος Θεὸς Ἀναστάσεως. Τίς δὲ Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, αὐτὸς ὁ φυλάξας ἡμᾶς, καὶ βεβαιώσας καὶ διακηρύξας

τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας πίστεως διὰ τοῦ παραδόξου καὶ μοναδικοῦ θαύματος ἐκείνου τοῦ 1821 ;

Καίρομεν λοιπὸν ὅταν ὁ δυτικῶρων, ἐὰν ὄχι πάντως δυτικὸς Δωρόθεος, περιγράψει εἰς τὰ χρονικά τοῦ Μωρέως τὸν Ἕλληνα τοῦ Σταυροφορικοῦ αἵματος ὡς ἐφεξῆς :

« Τίς νὰ ἀκούσῃ, νὰ εἰπῇ ὅτι εἰς θεὸν πιστεύουν
Ἄνθρωποι, ὅπου οὐδὲν κρατοῦν ἀλήθειαν, οὐδὲ ὄρκον ;
Φεῦ γάρ, καὶ τί κερδίζουσι, καὶ σφάλλουν τὸν θεόν τους ;
Καὶ πῶς τοὺς ἀπετύφλωσεν ἡ ἁμαρτία ποῦ πράζουσι ;
Ὅτι τοὺς ἐξωλόθρευσεν ἀπὸ τὰ γονικά τους,
Κ' ἐγείνονταν αἰχμάλωτοι τῆς οἰκουμένης ὅλης.
Ποῖον ἄλλο γένος σήμερον εὐρίσκειται εἰς τὸν κόσμον
Νὰ τοὺς πωλοῦν ὡς πρόβατα ; μόνον δὲ τοὺς Ῥωμαίους.
Ὅμως ὡς πράττει ὁ καθεὶς, οὕτως ἀπολαμβάνει. »

Ἡ λέξις γένος, τὴν ὅποیان ἐκφέρει ὁ ἀρνησιθρησκὸς Δωρόθεος ἀρκεῖ ἵνα ἀποστομώσῃ πάντα τὰ λοιδορήματά του. Ἠμολόγησε τὴν ἀκαταγώνιστον ἐθνικότητα, ἔθυσσε τῷ Ἑλληνισμῷ. Ἐλησημόνησεν ὁμως, ταῦτα λέγων, ὅ,τι πρότερον εἶπε περὶ Σταυροφόρων ὀρκοδοσίας καὶ πίστεως* ὅτι δηλαδὴ ἦλθον οὗτοι νὰ ὑποδουλώσωσι τοὺς Ῥωμαίους, μολονότι ὀρκισθέντες νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Συρίαν :

« Ὅπου ὠμόσαν στὸν Χριστὸν εἰς τὴν Συρίαν νὰ πάσι ».

Ἐὰν ἡ Ἑλλάς, τὰς πολιτικάς καὶ ἐπιτετηδευμένας περὶ τιμῆς ἰδέας σεβομένη, εἶχε καθ' ὄλον τὸν πολυχρόνιον βίον της, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἄστατον ἐκείνον καὶ πολυτάραχον μέσον αἰῶνα, διατηρήσει ὑπερυσυμνειδῆτως τὴν πίσιν τῶν μετὰ τῶν Οὐννων, τῶν Γότθων, τῶν Βανδάλων καὶ λοιπῶν βαρβάρων γινομένων σπονδῶν, οὐαί ! οὐαί ! οὐχὶ ἅπαξ, ἢ δις, ἢ τρίς, ἀλλ' ἑκατοντάκις ἤθελεν ἀμεταστρεπτῆ καταλείψει τῆς ἱστορίας τὴν σκηνὴν, καὶ διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ αὐτῆς ἀθεραπεύτως ἤθελεν ἴσως ὁ πολιτισμὸς ἐξολοθρευθῆ ἀπὸ Εὐρώπης.

Ἀλλ' ἡ πίστις ἡ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς βίας δὲν εἶναι βεβαίως ἡ αὐτὴ πίστις ἡ πρὸς τὴν θεϊὰν Πρόνοιαν· εἶναι συμβόλαιον τυ-

ραννίδος και δεσποτισμοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς ξένους κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα· μετὰ ὁσίων ἐδειχθη ὁσία, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διεστρέψε.

Διὰ τοῦτο, ἅμα ἐστρέψαν οἱ Γάλλοι τὰ νῶτα, ὁ φεουδαλισμὸς ἐξέκλινεν· ἦλθε μετ' αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτῶν συναπῆλθεν.

Ἐτέρα ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποστρέφεται πᾶν ὅ,τι ἄλλότριον καὶ ἑτερογενές, οὐδὲ συνοικειοῦται μὲ ἐθνολογικὰ στοιχεῖα, ἢ μὲ πολιτικὰς συστάσεις δυνάμενα νὰ ἀλλοιώσωσιν ἄχρι κεφαλῆς τὸν προορισμὸν του.

ΠΘ'.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πελοποννήσου.

Τεκμήριον δὲ αὐτόφθεγκτον, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο λαμπρότατον τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρέχει ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἐκκλησία καθ' ἣν διεξερχόμεθα περίοδον.

Ἐὰν ἡ μεταξὺ ῥωμαϊσμοῦ καὶ αὐτοχθονισμοῦ πάλη ἀπαιτεῖ χρόνον πολλὸν ὅπως ἐν Κωνσταντινουπόλει τελεσφορήσῃ καρπὸς ὠφελίμου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὄλωσ διόλου ξενικῆς κατακτήσεως τῶν Γάλλων ἀναπτύσσεται ἀπερικαλύπτως, καὶ παριστάνει θέαμα δραματικώτατον. Ὅσα πλέον προχωρεῖ ἡ συμφορὰ, τοσοῦτον ἡ πίστις μετὰ τῆς πατρίδος συμπεριπτύσσονται καὶ συστρατεύουσιν.

Οἱ δύο συνάδελφοι στρατηγοὶ καὶ τυχοδιώκται Γοφφρίδος ὁ Βιλλαρδουίνος, καὶ Οὐιλέλμος Σχαμπλίττης (Geoffroy de Villehardouin, et Guillaume de Champ-Litte) ὠρμισμένοι νὰ καθυποτάξωσι τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίας Ἑλλάδος εἰς τὰ λατινικὰ σκῆπτρα, συναποφασίζουσι νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα καταπαύσωσι τὴν ἀπανταχοῦ καὶ ἀκαταπαύστως ἐν Πελοποννήσῳ ἐγειρομένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀντίστασιν· διὸ ἐτοιμάζουσι στρατὸν ὅπως πολιορκήσωσι τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ὅσαι δὲν εἶχον ἀκόμῃ πέσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν συνακούονται μετὰ τινων ἰθαγενῶν, οἵτινες, βλέποντες ἤδη προσεγγίζουσαν καὶ ἐπικρεμαμένην τὴν παντελεῖ

τῆς πατρίδος καταστροφὴν καὶ ἀναστάτῳσιν, στέργουσι νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν ξένον τὰς ἐξυπηρετήσεις των, μήπως διὰ τοιαύτης μεσολαβήσεως συμβιβασθῶσιν ἑκατέρωθεν τὰ πράγματα.

Ὡς φαίνεται, ἐπὶ δύο κυρίων ἀντικειμένων ἐστράφησαν τῶν ἀντιφερομένων μερῶν αἱ ἀξιῳσεις.

Οἱ Γάλλοι ἤθελον τῶν φρουρίων τὴν κατοχὴν, διατεθειμένοι ὄντες οὐδὲ αἱματος οὐδὲ χρημάτων νὰ φεισθῶσιν ἵνα κυριεύωσιν ὀλοτελῶς τὴν Πελοπόννησον, βέβαιοι δὲ ἀφ' ἑτέρου, ὅτι τῶν ὀχυρῶν φρουρίων ἅπαξ πεσόντων, ἡ τύχη τῆς κατακτῆσεως ἦτο κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα ἐξησφαλισμένη, διότι οἱ κάτοικοι, παρεδεδομένοι πλέον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κυρίων, ἤθελον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡμερωθῆ καὶ κλίνει τὸν αὐχένα εἰς τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ φρονήματα τῆς Γαλλίας. — Οἱ προὔχοντες τῶν φρουρίων Ἕλληνες δὲν ἠγνόουν τὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ τίνας ἐπιτηδείας δυνάμεις ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὰ καλῶς ἡσκημένα τάγματα τῶν Σταυροφόρων, εἰς τὰς ἀδιακόπους ἐπικουρείας, ἄσπερ οὗτοι παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐκ Συρίας, καὶ ἐξ Ἰταλίας ἐλάμβανον; τίποτε ἄλλο πάρεξ τὴν ἀπτόητον αὐτῶν ἀνδρείαν, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἀντίστασιν. Ἀλλ' ἐὰν τυχὸν οἱ Πρίγκιπες συγκατένευον νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμοὺς, τίνας ὄρους ἤθελον οὗτοι προτείνει διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων; διότι, παρὰ νὰ χάσωσι πάντα, ἢ τὰ πάντα νὰ διακινδυνεύωσιν εἰς τὸ ἀβέβαιον μιᾶς μάχης, συμπεριώτερον ἦτο βεβαίως νὰ προασφαλίσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν διὰ συνθήκης τὴν τε σωματικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν των ὑπαρξιν.

Ἡ σωτηρία τῆς ὀρησκείας ἐξαστράπτει εἰς τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας τῶν Πελοποννησίων κατὰ πρώτην φοράν ἐνώπιον ξένων δεσποτῶν. Ὁ αἰὼν δὲν ἐγίνωσκεν ἀκόμη τὴν ἐθνικότητα αὐτῆ ἐγκυμονεῖτο κρυφίως ἔτι εἰς τὰ στήθη τῶν πιστῶν. Ἐγίνωσκεν ὁμως τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὤφειλεν ὁ λαὸς νὰ διαβῆ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς τὸ ἔθνος. — Τὸν νόμον τοῦτον τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἱστορίας ἐντυγχάνομεν πάντοτε καὶ ἀπανταχοῦ.

Ὁ συμβιβασμὸς λοιπὸν λαμβάνει χώραν ἐπὶ τῆς δε τῆς βάσεως.

πρὸς μὲν τοὺς Γάλλους, ἢ κατοχὴ τῶν φρουρῶν· πρὸς δὲ τοὺς Γραικοὺς, ἢ ἀκεραιότης τοῦ δόγματος καὶ τὸ ἀπαρσβίαστον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνοι μὲν τὸ παρὸν, οὗτοι δὲ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας. Ἐπὶ τὴν ἀξιαφήγητον μνήμην ταύτης τῆς συνθήκης καὶ αὐτὸς ὁ φιλόγαλλος Δωρόθεος, ὁ συγγραφεὺς τῶν χρονικῶν τοῦ Μωρέος, ὑποχρεοῦται νὰ διασώσῃ, περιγράφων αὐτὴν εἰς ὕφος εὐνοϊκὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοιοῦτον ὕφος, οἷον βαδῖως κατ' ἄλλας περιπτώσεις μετεχειρίσθη.

Ὁ Βιλλαρδουίνος συγκαλεῖ τοὺς προϊσταμένους τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ ἐρωτᾷ αὐτοὺς τί ζητοῦσιν οἱ Γραικοὶ, καὶ τίνας ὄρους προβάλλουσιν ἵνα παραδοθῶσιν·

« Ἐλάλησε τοὺς ἄρχοντας, τοὺς πρώτους τοῦ Μωρέος·

Ἠρώτησέ τους ἀκριβῶς νὰ τὴν πληροφορήσουν,

Τὸ τί τὰ Κάστρη ἐνέμειναν, ποῦ δὲν ἐπροσκυνοῦσαν·

Καὶ αὐτοὶ τὸν ἐσυντόχασιν ἀπόκρισιν τοιαύτην·

— « Τέσσαρα κάστρη, αὐθέντη μας, σὲ λείπουσιν ἀκόμῃ·

Τὸ ἕνα εἶν' ἡ Κόρινθος, τὸ δεύτερον τ' Ἀνάπλιν,

Τὸ τρίτον ἡ Μονοβασιά, τὸ τέταρτον τὸ Ἄργος.

Πολλὰ εἶν' τὰ Κάστρη δυνατὰ, πολλὰ σιταρχισμένα·

Μὲ πόλεμον οὐ δύνασχι ποτὲ νὰ τὰ ἐπάρῃς·

Λοιπὸν, ἂν θεῖς, αὐθέντη μου, τὰ Κάστρη νὰ ἐπάρῃς,

Κ' ἐμεῖς, τὸ γένος τῶν Φοιμιῶν, δοῦλοι σου ν' ἀποθάνουν,

Τοῦτο ζητοῦμεν, λέγομεν, μεθ' ὄρκου νὰ μᾶς πέλῃς

Ἐγγράφως νὰ τὸ ἔχωμεν, ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιὰ μας,

Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐμπροσθεν Φρίγκκος μὴ μᾶς βιάσῃ

Ν' ἀλλάξωμεν τὴν πίστιν μας, καὶ Φρίγκκοι νὰ γενοῦμεν.

Ὡς ἤκουσεν Μεσσέρ Ἰζεφρὲς καλὰ τοὺς ἀπεδέχθη

Μεθ' ὄρκου τὸ ἐποίησεν, ἐγγράφως τὸ στερεόνει.»

Στερεωθέντων δὲ τῶν πραγμάτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ἤδη γενομένης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐλεγκτήριον ὑψηλὸν τῆς Πελοποννησιακῆς διοικήσεως, οἱ Ἕλληνες δὲν ἀμελεῦσιν ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου νὰ ἀνατινῶσιν ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὸ μεσότηρον τῆς διαχωρίσεως.

Εἰς τὸ Βιβλίον τῆς *Μπουρτζίας* ἀπαντῶμεν τὰς πρώτας ἐν Πελοποννήσῳ προόδους τοῦ ἐξασφαλισθέντος Ἑλληνισμοῦ. Αἱ προηγουμένως καὶ τοσοῦτον ἀντιχριστιανικῶς καταδιωχθεῖσαι Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι νῦν τίθενται ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν καταδικαζόντων.

Ἀναφέρομεν τὸ ἄρθρον Π', τοῦ βιβλίου, οὐ διατηροῦμεν τὸ ὄφος, καὶ τὴν ὀρθογραφίαν, ὡς τεκμήριον τῆς τότε καταστάσεως τῆς νομοθετικῆς γλώσσης. (*Appendix Ineditorum, in Zachariæ, historice Juris Græco-Romani delineatio*).

«Μὲ τὰς Ἁγίας συνοδίας, καὶ μὲ μεγάλην ἐντιμοσύνην, καὶ μὲ καλὰ κουστούμια ἐθέσπισαν, ὅτι οἱ ἅγιες ἐκκλησίαις ἀπὲ τὰς πίας περιλαμβάνομεν τὰ μυστήρια τῆς πίστεως, καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ ἔνη τιμημέναις, ἀποῦ πολλὰ προβελίτζια, τοῦτέστιν συγκήλια, καὶ μεστονὰ περισέματα, τοῦτέστιν ἀβατάντζια, καὶ οὐδὲν ἐντέχετε ποτὲ εἰς καμμίαν ἀφορμὴν νὰ ἐνὶ τὰ πενεφῆα τους (*benefices*) ἢ τὰ ἀγαθὰ τους ἀγκάονατα, τοῦτέστιν ληψά' οὐδὲ νὰ τὰ σικόσουν, οἱ νὰ τοὺς τὰ στρέψουν».

Καὶ, ἄρθρον ΙΔ'.

«Διὰ τὰ ἅγια, τὰ ἐθέσπισαν, καὶ διὰ ἔντιμα καὶ καλλὰ κουστούμια ἐσυνετάξασιν δίκαια, ὅτι ἡ ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀπὲ τὰς πίας πῆστες ἢ χριστιανοὶ περιλαμβάνουσιν τὰ μυστήρια τους τῆς πίστεως, νὰ ἔνη καλὰ βλεπιμενες. Καὶ νὰ τὰς κρατοῦν στερεωμέναις, καὶ ὄλα τους τὰ σηγίλια, ἢ τὰ προβελίτζια οὕτως, ὅτι ἐκείνος, καὶ τὰ δικαιώματά τους, καὶ οἱ κράτησές τους, νὰ μηδὲν κοληθῇ ποτὲς, οὐδὲ νὰ παρακεδοῦν, διὰ νὰ ἔχουν νὰ ζήσουν οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ ἀρχιδιάκονοι, καὶ οἰκονόμοι, καὶ πάντες οἱ διάκωνοι ὁποῦ δουλεύουν τὰς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ νὰ ζόσιν ἀπὸ τὰ καλὰ τους. Διὰ τοῦτω, ὄλα τὰ πράγματα, τὰ περιέχουν τῆς ἐκκλησίας, συγκαλὴν ἀγαθοσύνην, καὶ μεγάλην εὐλάβιαν, καὶ μεγάλην ἐλεημοσύνην, ἐντέχεται νὰ κριθῇ ἔμπροσθεν τοὺς κλογάδας, τοῦτέστιν τοῦ παρὰ τοῖς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ὁ ἐμπαλῆς οὐδὲ οἱ κριτάδες τῆς αὐλῆς οὐδὲν πρέπει νὰ τὸ ξηλόσουν, ἀμὲ ἔνοι κρατούμενοι νὰ τοὺς δό-

σουν βοήθειαν και συμβολήν εις τὸ ἐγκάλεμάν τους νὰ τὸ τελειώσουν, ἂν ἔνη χρήσις, εἰ δὲ τὸ ἐγκλημα ἔνη κοινὸν και ἐγκλήζη τῆς ἐκκλησίας και τῆς Αὐλῆς τῆς κοσμικῆς, ὡςπερ εἰς διάκον ἐπίκεν κανέναν παράπτωμα, και ἐντέχετε νὰ κριθῆ μὲς τὴν ριγικὴν αὐλὴν, οἱ ἂν ἔνη κανὸς κοσμικῶς ἐπίκεν κανέναν παράπτωμαν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας οἱ ἕτερον πράγμαν ὁμίων κατὰ τὰ ἄνωθεν, τὸ δίκαιων, και ἡ Ἀσίζα ὀρίζη ὅτι ἡ ἐκκλησία μιδὲν ἔνη ἐξο τῆς σαζήνας τῆς ἀπὲ τὸ δίκαιῶν τῆς, τοὔτέστην τιούτον ἐγκλημα οὐδὲν πρέπει νὰ τέλειοθῆ εἰς τὴν Αὐλὴν τὴν ριγικὴν, ἕως ὅπου ἡ λογάδες τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας νὰ τοὺς ὀρίσουν μὲ τὸ ἰδίον τους θέλημα, ἄμε ἔνη δίκαιων ὅτι ὁ ἐμπαλῆς και οἱ κριτάδες νὰ πᾶσιν εἰς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, κάκει ἐντέχετε μετὰ τοὺς λογάδας νὰ κριθῆ τὸ ἐγκλημα ἐκνήων, τὸ, κατὰ τὸ νὰ ἴδουν, και νὰ ἀκούσουσιν· τῆ οὔτως ἔνη δῆκαιων, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ὕρεισεν ὅτι τὰ τοῦ καισαρος δότοσαν τῷ καισσαιρη, και τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Λιπὼν καλὰ ἔνη δίκαιων ὅτι ἐκῦνα τὰ ἐμπαίνου τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, και τὰ ἔνη τῆς ριγικῆς Αὐλῆς νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ριγικὴν Αὐλὴν· ὅτι οὔτως ἔνη τὸ δίκαιων κατὰ τοῦ νόμου, και τὴν Ἀσίζαν».

Τίνες τῶν δύο ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κατακτηταί ; οἱ κάτοχοι τῶν φρουρίων Σταυροφόροι, ἢ οἱ κάτοχοι τῆς σωτηριώδους πνευματικῆς ταύτης ἀκροπόλεως Ἕλληνες ;

Διότι, ὡς εἴπομεν, και αὐτὰ τὰ φρούρια δὲν παρεδίδοντο εἰμὴ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς Σφραγίδος, εἶδος Συντάγματος ἐγγυωμένου πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἱερατείου, τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ἐγγενεοῦς δόγματος, και ἄλλας τινὰς ἐλευθερίας δημοτικὰς (municipales) τοῦ λαοῦ.

Βλέπομεν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Κώδικος τῆς Ῥωμανίας ὅτι ὁ Πρίγκιψ πρὶν ἢ ἀναγορευθῆ ἡγεμὼν, και ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων ὁμολογηθῆ, ὥφειλεν αὐτοπροσώπως νὰ ὁμῶσῃ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, και παρόντων τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων, τῶν Κεφαλίδων, τῶν Φλαμπουριάρων, και Καθαλιάρων τοῦ Μωρέως, ἢ γουν τῶν προῦχόντων, τὴν συντήρησιν τῶν ἐκκλησια-

στικῶν ἐθίμων, καὶ τῶν ἐμφύλιων ἐλευθεριῶν, ἐν γένει δὲ πάντων τῶν ἀρχαίων παραδοτικῶν κατὰ τὴν τότε ἐν χρήσει λέξιν. — Ὁ λαὸς δὲν εὐφήμεν τὸν Πρίγκιπα, οἱ δὲ κληρικοὶ δὲν ἀνεβῶων τὸ ἄξιος, κατὰ τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν ἐθιμοταξίαν, ἐὰν προλαβόντως δὲν ἐκτελεῖτο αὐτὴ ἡ ὀρχοδοσία. Ὁ Γάλλος δεσπότης Roux de Souilly ἐπροσπάθησέ ποτε νὰ ὑπερβῇ τοῦ Κώδικος τὴν διάταξιν· ἀλλ' αἱ πόλεις ἠγέρθησαν αὐθωρεῖ, καὶ γενικὴ στάσις ἠκολούθησεν. Ἵπεχώρησε δὲ, ὅτε *κουρσεύματα*, καὶ φόνοι, καὶ πυρκαϊαὶ κατὰ τῶν τιμαριούχων ἔκαμον πάλιν ἀνάστατον τὴν Πελοπόννησον. Διότι, ὡς καὶ ὁ χρονογράφος μας τοῦ Μωρέος λέγει, οἱ Γραικοὶ ἀποποιούμενοι νὰ προσφέρωσι τὴν αὐτῶν ὀρχοδοσίαν, ἕως οὗ ὁ Πρίγκιψ δὲν ἔδιδε προλαβόντως τὸν ὀφειλόμενον ὄρκον του, ὤμοσαν ποτὲ νὰ μὴ προσφέρωσι

«Τ' ὀμάλιον καὶ τὴν *ληζιάν*, τὰ ὄρισε νὰ πῆσουν»,
βασίζόμενοι εἰς

« τὰ συνήθια, καὶ νόμους τοῦ Μωρέος,
Τὰ ἔχουῖν ἐκ τὴν Κουγγέστα τους, τὰ ὤμοσαν, καὶ τὰ ἐγράψαν
Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκέρδισαν τὸν τόπον τοῦ Μωρέος.
Οἱ νόμοι γὰρ ὀρίζουσιν ὁ Πρίγκιπας καὶ Αὐθεντίας
Ὅταν τοῦ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τὴν Αὐθεντίαν νὰ λάβῃ,
Σωματικῶς νὰ ἔρχεται ἐντὸς τοῦ Πριγκιπάτου
Νὰ ὀμῶσῃ πρῶτον τοῦ Λαοῦ, ὅπου ἐνὶ σὺν Μωρέα,
Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ τὴν χεῖρα του νὰ θέσῃ,
Νὰ τοὺς κρατῇ σὺν δίκαιον, Μωριὸς εἰς τὰ συνήθια,
Καὶ σὴν Σφραγίδα ἦν ἔχουσι, νὰ μὴ τοὺς σκαρθαλίσῃ.
Καὶ ἀφοῦ ὀμῶσῃ ὁ Πρίγκιπας οὕτως, ὡσάν τὸ λέγει,
Νὰ ἀρξῶνται οἱ ἄπαντες λήζιοι τοῦ Πριγκιπάτου
Νὰ κάμνουν τὰ ὀμάλια σὺν Πρίγκιπα ἐκεῖνον.
Καὶ ἡ ληζιά ποῦ γίνεται, γιλοῦνται μέσ' τὸ ὀτόμα.
Ἐνὶ τὸ πρῶγμα ἀμφότερον ἐπέκειρα τῶν δύο».

Διὸ γράφουσιν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸν Roux de Souilly
«Καὶ πρῶτον νὰ τοὺς ἔκαψαν, ἢ νὰ τοὺς ἀκληρήσουν,
Παρὰ νὰ τοὺς ἐκβάλωσιν ἐκ τὰ συνήθια τους.»

Ὁ δὲ ἀπόλυτος λεγόμενος Δεσπότης ἐκεῖνος καὶ Κατακτητὴς ταῦτα βλέπων

«Εὐθέως ἐσυγκατέβηκε, καὶ ἐσιάσθησαν εἰς τοῦτο».

Δὲν ἠθέλομεν ἴσως εἶχει δίκαιον νὰ ἐρωτήσωμεν τοῦ ἀληθῶς ἄρχεται ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγών; εἰς τίνα ἐποχὴν ἀκριβῶς ὑψώθη ἡ πρώτη φωνὴ κατὰ ἀλλοθνοῦς ζυγοῦ; Ἐὰν ὁ ἔρωσ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐθέριμανε πρώτην φορὰν τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ τῶν γραμμάτων ἀνάπτυξιν, ὡς τινες ἰσχυρίσθησαν, ἢ καὶ πρότερον, εἰς χρόνους ὅτε γενικὴ ὑπακοὴ καὶ ἀμάθεια καθ' ὅλην ἐπεκράτουν τὴν Δύσιν;

¶.

Λατινικὴ τῆς βυζαντινῆς Ἀριστοκρατίας μεταλλαγὴ.

Τὴν ἀξιόλογον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας συντήρησιν ἀπ' ἀρχῆς οὖν οἱ Ἕλληνες ἀσφάλισαντες μετὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ ἀκατακουράστου ἀντιδράσεως εἰς Πελοπόννησον καὶ παντοῦ, ἄφησαν πλεον τοὺς Φράγκους κυρίους νὰ τροπολογήσωσι κατ' ἀρέσκειαν τὰς ἐθιμοταξίας τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, καὶ τὰς ὀνομασίας τοῦ ἀρχοντολογίου. Αἱ ἐθιμοταξίαι καὶ αἱ ὀνομασίαι δὲν ἰσχυοῦν νὰ προσβάλωσιν ἢ νὰ νοθεύσωσι τὰς φυσικὰς ἰδιότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνεακοσίων ἐνιαυτῶν ἀρχοντικὴ φθορὰ κατ' οὐδὲν εἶχεν ἀλλοιώσει τὸ πάτριον ἦθος. Πίσνη ἢ φεουδαλικὴ σύστασις ἦτον ἐπικίνδυνος, ἀλλ' ὡς εἶδομεν, καὶ ἐκ ταύτης τῆς λέπρας θαυμασίως ὁ ἡμέτερος μεσαιωνισμὸς διαφυλάσσεται, θεῖα χάριτι.

Καθ' ὅσον ὁμοίως ἀφορᾷ τὰς αὐλικὰς ἐκείνας γενομένας εἰς τὸ ἀρχοντολόγιον μεταβολάς, ὁ Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοί του ἔπαθον ταῦτ' ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἀπορῶντες οἰασοῦν ἀριστοκρατίας αὐτοχθόνου, ἐνεκα τῆς ἀποδράσεως ὅλων τῶν λαϊκῶν καὶ ἱερῶν ἀξιωματικῶν τῆς βασιλίδος, (ἐπειδὴ, νομίζομεν, ἦσαν εὐδιάθετοι ν' ἀσπασθῶσι διὰ πολιτικῶν σκοποῦν πάντα διάσημον ἄρχοντα γραικὸν παραδεχόμενον ἀφ' ἑωσ τε καὶ ἀνευθριάστως ἐνώπιον τοῦ καταβῶντος λαοῦ τὸ